

Bir tutam irrasyonallite...

G eçtiğimiz haftalarda Domingo

Yayınalık etiketiyle akan Stuart Sutherland'ın imzalı *İrasyonel* adlı kitabı kısaca tanıdım. O dönemde henüz önsözünde olan kitabı övşenlerden birinin de Richard Dawkins olması hesabıyla henüz

görmüden sevdiğim *İrasyonel*'i "okunacaklar" listeme almıştım hemen. *İrasyonel*, gerçekten de Dawkins'in tarif ettiği gibi: "İnanılmaz sürükleyici ve farklılıkta iyi yazılmış."

Zooloji, psikoloji, fizyoloji ve felsefe eğitimi almış olan yazar, Sussex Üniversitesi bünyesinde henüz açılmış olan Deneysel Psikoloji Laboratuvarı'nın başına geçerek kariyerinde büyük bir sıprama yaparken bir yandan da çeşitli dergi ve gazetelerde, yaptığı ilginç araştırmaların sonuçlarını içeren makaleler yazıyordu. Yine de Stuart Sutherland adı, tüm bu makalelerden ziyade,

1976'da yazdığı *Breakdown* adlı kitabıyla öne çıktı. *Breakdown*'da kendisi manik depresyonunu anlatan Sutherland'ın bundan sonraki en büyük adımı ise, özellikle davranış ve deneysel psikoloji alanlarında yazılan araştırmaları derleyerek *İrasyonallite kavramına dair yeni perspektifler* adlı *İrasyonel* adlı kitabı oldu.

1992 yılında yayımlanan *İrasyonel*, yazının alanına vokal kişiler tarafından son derece başarılı bulunurken, kamuoyunda da büyük bir hayranlık yaratmıştı.

HER ŞEY GERÇEK DIŞI

İrasyonel, gerçelden de çok zeki bir anlatımla renklennmiş, kendi aralarında civiltaya duran kuşları hatırlatan bir kalabalıkla süslennmiş bir kitap. Yalnızca gülmüştür değil, neredeyse insanlık tarihini en ilginç sorunlarından bir algıdan irrasyonelliğin enine boyuna tartıştığı, kasa, eğilimli ya da özütü ama her halükârda kesinlikle atkeleyici örneklerle birbirine bağlanan uzun anlatılar şeklinde alıp gidiyor.

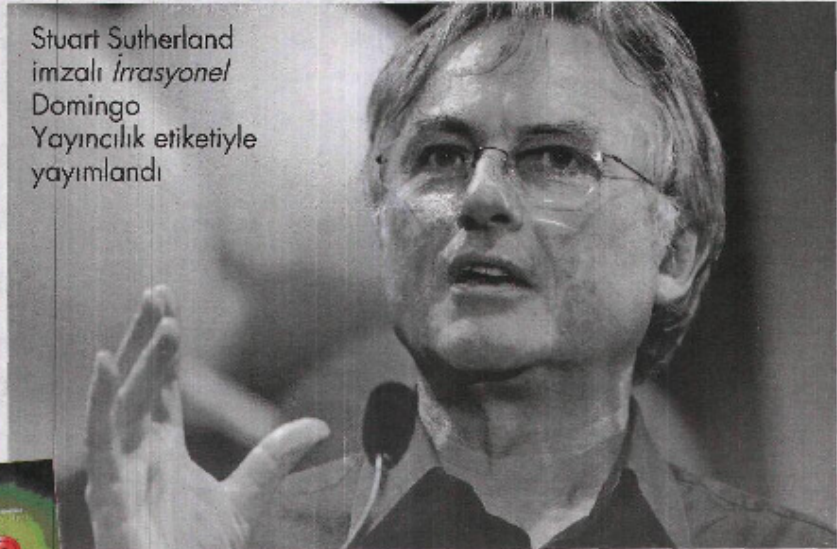
"Akadelsik" kelimesiyle karşılanabilecek bir kavram olan irrasyonallite, geçen zaman içinde pek çok savaşta, kıyama, katliama neden oldu; yüksek mevkielerdeki bir takım insanların gösterdikleri irrasyonel davranışlar ya da tepkiler sonucu alınan kimi kararlar, dünya tarihini altüst etti çok defa.

Bu bakış açısıyla düşünülürse son derece tehlikeli durumlar yaratıldığı anlaşılan davranışlar -sonradan- kanıtlanacak da, verdiğimiz bu tür ağır tepkiler bile aslında kendimize ve çevremizdekilere söylediğimiz koca birer yalandan ibaretti. Zira hepimiz bir yarımmız irrasyoneldik; hem de hayatın hemen hemen her alanında aldığımız kararlarla... Lunaparka gitmenin bisikletle

CAMSU YILMAZÇELİK
EYLÜL 2013 N. 218

Stuart Sutherland imzalı *İrasyonel* Domingo Yayıncılık etiketiyle yayımlandı

binmekten daha tehlikeli olacağını düşünerek soaoklanmıza izin vermediğimizde irrasyonel davranıyoruz; uçak

kazalarından korkup her yere araba ya da trenle gitmeye gittiğimizde irrasyoneldik; rekabetin başı gelineceğine dair o büyük marifetli kabul ettiğimiz irrasyonel düşünüşlerimize şaşkınlık...

Çünkü yapılan istatistikler ve araştırmalar, bisiklet kullanırken başımıza gelecek bir kaza ihtimalinin lunaparka yosunlanabilecek bir kaza ihtimaline oranla çok daha fazla olduğunu, hava taşıtlarının kara taşıtlardan daha güvenli sayılması gerektiğini ya da işin işine rekabet girdiğinde düşmanlığın amigini açıkça gösteriyordu. Ama tüm bu sayısal verilere rağmen, kişisel değer yargılarımızla, bildiklerimiz ya da bildiğimizi sandığımızla, görüş açımızla aldığımız her türlü karar, o kararın aldığımız zaman ve sonrasında bize tam anlamıyla rasyonel gelmeye devam ediyordu yine de. Oysa kişinin irrasyonelliğini tetikleyen durumlar vardı; dışlanmak korkusuyla topuma uyma isteği, bulunabilirlik ilkesi, otoriteye boyun eğme eğilimi...

Stuart Sutherland, irrasyonallitenin tehlikelerini anlatırken bir yandan yaka almıştı. Bir deneyde yer alan deneklerin, gömedikleri bir odada bulunan diğer deneklere oszalandırma amaçıyla elektrik şoku uygularken nasıl da oamıştı/şahıbildiğini gösteriyordu önce okura; denekler, yan odada bulunan işbirlikçi deneklere verilecek elektriğin seviyesini giderek arttırırken, bunlar arasından ancak çok küçük bir kısmı, böyle bir oszalandırma sistemini işkile

gerçekleştirmişti. Burada dehşet verici olan gerçek, deneklerin bu oszayı uygularken, deneyi düzenleyen doktorun görünüşünde vücut bulan otoriteye boyun eğmek zorunda olduklarını hissetmeleriydi.

Şimdiye dek verilen örnekler, her ne kadar size önemsiz gelecek olsa da, konuyu bir de şu açıdan düşünün lütfen: Otoriteye boyun eğmek için bir insana zarar vermeyi kabul eden ve bunu gerçekleştiren kişiler, sırf otorite istediği için daha da derin vahşet içeren işlevleri karşılaştıklarında kim bilir neiler yaptılar?

Stuart Sutherland'ın *İrasyonel*'i bizi, aldığımız kararlar üzerinde bir kez daha düşünmeye davet ediyor. *İrasyonel*'i okuduktan, bazen ne kadar da yanlış bildiğimizi, yanına yaklaşmaz bir

dehşet duygusuyla fark ediyor okur, derin bir nefes alıp yeniden ve yeniden ölsüp biçmeden hiçbir şey kalkmadan, göründüğünden çok daha önemli değişikliklere vesile olabileceğini öğreniyor her bölümde bir kez daha.

The Guardian'da *İrasyonel* hakkında yazan Nicholas Lezard, "Uyarılığımızın gelişimi adına aiel adalarının basucu çekmecelerine bu kitabı koyunlar" derken kesinlikle haklıydı.

Bana kalırsa aiel odalarından başka, uçaklara, oturup saatlerimizi harcadığımız cafe'lere, hafta tatbils duraklarına da bırakılmalı bu kitap; zira artık Ortadoğ'da değiliz, elimizin altında çok daha fazla sayıda buton bulunuyor ve bizler ne yazık ki bu imkânlar sayesinde hiç olmadığımız kadar tehlikeliyiz... ■